

Розвиток транскордонного співробітництва на Закарпатті

Льопко В.В.

Автором статті на основі аналізу інформаційних та наукових джерел, що стосуються досліджуваної проблематики, аналізуються стан та основні тенденції розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області з сусідніми прикордонними регіонами Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії, розглядається місце цих процесів у розвитку зовнішньоекономічних відносин України, адже для України "співробітництво через кордони" є важливою формою реалізації концепції входження до Європи.

Кількість бібліографічних посилань – 14; мова українська.

Ключові слова: Закарпатська область, транскордонне співробітництво, транскордонні зв'язки, регіон, прикордонний регіон, єврорегіони, спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку, інвестиції.

ВСТУП

В сучасних умовах проблематика прикордонного співробітництва набула особливої актуальності, що пов'язано зі стратегічною спрямованістю України до інтеграції у Європейський Союз. Така спрямованість не виключає, а передбачає необхідність налагодження дієздатних форм транскордонних зв'язків між прикордонними регіонами України та сусідніми європейськими державами.

Мета даного дослідження полягає у з'ясуванні основних тенденцій розвитку транскордонного співробітництва на Закарпатті. Об'єктом дослідження є транскордонні зв'язки Закарпатської області з прикордонними регіонами сусідніх європейських країн. Предмет дослідження - сукупність соціально-економічних відносин, що виникають в процесі розвитку транскордонного співробітництва між прикордонними територіями сусідніх країн, організаційних форм та методів регулювання.

Різним аспектам транскордонного співробітництва прикордонних регіонів, проблем його розвитку та реалізації в умовах України присвячено наукові праці таких вітчизняних вчених, як О.Бабінської [1], П.Беленького [2], С.Будкіна, В.Демченка [9], О.Дікарева [6], М.Долішнього [3,С.9], Г.Смця, М.Лендела, В.Мікловди, Н.Мікули [2,С.9], О.Передрія, В.Пили, С.Писаренко, І.Чучки, І.Школи [1], О.Шаблія та інших. Теоретичний та емпіричний матеріал, нагромаджений цими дослідниками, є достатньо репрезентативним і слугує передумовою нашого дослідження. В той же час подальшої деталізації та систематизації, виходячи зі стратегічної направленості України у Європейський Союз, на наш погляд, потребує дослідження транскордонного співробітництва кожного з регіонів України, в тому числі Закарпатської області. Це обумовлено специфікою кожного з прикордонних регіонів, які

вносять часто досить суттєві корективи в загальні закономірності транскордонного співробітництва.

Виходячи з цього метою даного дослідження є з'ясування основних засад та тенденцій розвитку транскордонного співробітництва в Закарпатті на сучасному етапі. Об'єктом дослідження є транскордонні зв'язки Закарпатської області з прикордонними регіонами сусідніх європейських країн. Предмет дослідження - сукупність соціально-економічних відносин, що виникають в процесі розвитку транскордонного співробітництва між прикордонними територіями сусідніх країн.

Фундаментальною базою дослідження слугували міжнародні нормативно-правові акти та українське законодавство у сфері транскордонного співробітництва, регіональної політики, зовнішньоекономічної діяльності тощо.

У роботі використано статистичні матеріали Держкомстату України, його підрозділу в Закарпатській області, дані інших управлінських структур та організацій.

Методологічною основою дослідження слугували концептуальні положення теорії міжнародних економічних відносин, європейської інтеграції, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів щодо проблематики транскордонного співробітництва.

Для досягнення поставленої нами мети дослідження структуру статті побудовано так: вступ; у першому розділі розглянуто основні засади транскордонного співробітництва прикордонних регіонів; у другому розділі виявлено основні тенденції розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області з прикордонними регіонами сусідніх європейських країн.

1 ОСНОВНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

Транскордонне співробітництво в сучасних політико-економічних умовах набуває все суттєвішого значення для розвитку більшості регіонів України. Основним його завданням є налагодження скоординованої співпраці, поглиблення та вдосконалення соціально-економічних, екологічних, культурних та етнічних зв'язків між прикордонними регіонами, котрі в свою чергу розглядаються як сфери особливої уваги в будь-якій державі, тому що проблеми, котрі виникають на території однієї країни, можуть мати резонанс по іншу сторону кордону [1, С.178].

Необхідними умовами існування транскордонного співробітництва є наявність державного кордону в регіоні та прагнення держав-сусідів до співпраці на регіональному рівні, адже транскордонне співробітництво – це спільні дії територіальних органів влади держав-сусідів, спрямовані на посилення та розвиток добросусідських відносин між ними, які реалізуються шляхом укладення міжрегіональних угод та домовленостей [2, С.4-13].

Найпростішою формою транскордонного співробітництва є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, мають неформальний характер і спрямовані на спільні дії у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань. Співпраця формується на договірній основі при необхідності довгострокових відносин між територіальними громадами або органами влади і виникненні взаємних зобов'язань з надання послуг, продукції, інформації, а також появою фінансових зобов'язань. У цьому випадку можна вирізнити дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами або шляхом формування органу транскордонного співробітництва. Співпраця безпосередньо за укладеними угодами передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Угода про транскордонне співробітництво може передбачати створення органу транскордонного співробітництва (наприклад, євро регіону, структурного підрозділу тощо). Орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами або органами влади відповідно до цілей його діяльності та у спосіб, передбачений національним законодавством [4, С.335-336].

Рівнями транскордонного співробітництва, що склалися на сьогоднішній час є:

1-й – концептуальний, який полягає у встановленні співробітництва між прикордонними державами. Наприклад, Україна – Польща, Україна – Угорщина;

2-й – співробітництво в межах прикордонних регіонів, котрі формують зв'язки між двома і більше структурними одиницями. Наприклад, взаємодія між польськими воєводствами та українськими областями, які підписали угоди про співробітництво та партнерство. Це достатньо ефективна форма, що передбачає не лише економічне та фінансове співробітництво, але і культурне, науково-технічне, обмін викладачами, студентами, створення різноманітних літніх шкіл, реалізацію спільних проектів, спрямованих на формування взаєморозуміння між населенням, що проживає у прикордонних регіонах;

3-й – біполярні транскордонні коридори в субрегіонах, котрі поєднують різні групи адміністративних районів. На основі підписаних угод про партнерство та співробітництво здійснюється співробітництво у фінансово-економічній, культурній, науково-технічній сферах;

4-й – створення мережі партнерства між прикордонними містами, котрі встановлюють біполярні зв'язки. Наприклад, система партнерства між українськими та польськими містами;

5-й – розвиток комплексів щодо обслуговування прикордонних пунктів перетинів кордону з метою прискорення проходження через кордон людей та вантажів [3, С.28-29].

2 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ПРИКОРДОННИМИ РЕГІОНАМИ СУСІДНІХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Прикордонні економічні зв'язки, здійснювані на заході України з сусідніми державами характеризуються динамічним розвитком, різноманітністю форм і напрямків. Перші контакти регіональних органів управління колишнього Радянського Союзу, складовою частиною якого була Україна, з сусідніми європейськими країнами були встановлені в кінці 40-х - на початку 50-х років, хоча носили, в основному, суспільно-політичний характер. Поступово спектр взаємодії розширювався, до нього стали залучатися колективи промислових підприємств, будівельних, транспортних організацій, сільськогосподарських підприємств, наукових і навчальних закладів, культосвітніх та інших державних установ. З початку 70-х років налагоджується і здійснюється прикордонний товарообмін. Перші угоди про прикордонні товарообмінні операції із закордонними партнерами були укладені Укркоопсоюзом у 1972 році із угорськими кооперативами. Протягом 1972-1974 років прикордонна торгівля також почала здійснюватися із Словаччиною і Румунією, а з 1981 року і з Польщею.

До середини 80-х років розвивалися передусім такі первинні форми прикордонного співробітництва, які не зачіпали існуючої в той час жорсткої монополії держави на зовнішньо-економічну діяльність, де можна було обійтися без валютних розрахунків і

централізованого виділення товарних фондів для прикордонної торгівлі. У цей час сформувалися і стали домінуючими такі форми зв'язків, як обмін передовим виробничим досвідом, взаємодопомога в непередбачуваних обставинах, що виникають, зокрема стихійних лих, у вирішенні сезонних сільськогосподарських проблем, прикордонний товарообмін та інші.

Новим етапом в розвитку прикордонного економічного співробітництва стала друга половина 80-х років, коли в результаті прийняття державою цілого ряду Законодавчих актів, розширення правового поля, удосконалення механізму здійснення зовнішньоекономічних зв'язків підприємства і організації одержали право самостійно здійснювати зовнішньоекономічні експортно-імпорتنі операції, вести валютні розрахунки, мати валютний рахунок в банку.

Уже на новій законодавчій базі на початку 90-х років у прикордонному співробітництві від Закарпаття бере участь понад 400 колективів. Основними формами зв'язків у цей період є прями виробничі, господарські зв'язки, виробниче кооперування із зарубіжними партнерами, переробка давальницької сировини на тимчасово вільних виробничих потужностях і виробництво кінцевої продукції за замовленнями партнера. Вищим рівнем прикордонного економічного співробітництва в новому правовому полі є спільна підприємницька діяльність за участю зарубіжних партнерів. Це створення і діяльність спільних виробництв, спільних підприємств, участь у міжнародних виробничих і науково-виробничих об'єднаннях, створення на прикордонні спільних вільних економічних зон, єврорегіонів тощо [5, С.124-128].

Співпрацю Закарпатської області із відповідними прикордонними регіонами сусідніх центрально-європейських держав у кін. ХХ – поч. ХХІ ст. засвідчують підписані міжнародні угоди та інші документи, серед яких: Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою (від 06.12.1991р.), Договір між Урядами Польщі та України про міжрегіональну співпрацю (від 23.05.1993р.), Договір про сусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та Словацькою Республікою (від 29.06.1993р.), Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією (від 17.07.1997р.), Угода Урядів України та Угорщини про транскордонне співробітництво (від 11.11.1997р.), Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким Краєм Словацької Республіки, підписана у 1999 році, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво (від 05.12.2000р.), Угода ІНТЕРРЕГІО про трilaterальне співробітництво Закарпатської області (Україна), Сату-Марського повіту (Румунія) та області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина), підписана у 2000 році, Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською

областю України та Пряшівським краєм Словацької Республіки, підписана в 2000 році, Рамкова Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та повіту Марамуреш Республіки Румунія, підписана у 2001 році; Угода між Закарпатською обласною державною адміністрацією України та Підкарпатським Воеводством Республіки Польща про транскордонне співробітництво, підписана у 2002 році, Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини (Закарпатська обласна рада, Рада з територіального розвитку Саболч-Сатмар-Березької області, 2003), Концепція спільного розвитку прикордонних територій України, Угорщини та Румунії – ІНТЕРРЕГІО (Закарпатська обласна рада, обласна рада Сатмар, Рада з територіального розвитку Саболч-Сатмар-Березької області, 2003) тощо.

У 1993 році за участю прикордонних територій України (4 адміністративні області, в тому числі Закарпатська), Угорщини (5 округів), Польщі (4 регіональні територіальні одиниці), Словаччини (13 районів) та Румунії (5 адміністративних одиниць) створено єврорегіон "Карпатський Єврорегіон". Він охоплює територію площею 142 тис. кв. км., де проживає близько 15 млн. населення. Серед спільних рис прикордонних територій Карпатського Єврорегіону виділяють географічне розташування, спільне історичне минуле, культурно-конфесійну спадщину, сучасний стан цих територій – всі вони є периферійними у власних державах і тому вимушені спиратися один на одного [6, С.130-131], кліматичні умови, спільні мовні риси, економічний розвиток та інфраструктура, бажання регіональних та місцевих органів влади єврорегіону співпрацювати [7, С.106]. Гео економічні вигоди прикордонних територій Карпатського Єврорегіону полягають у розташуванні їх на перехресті трансєвропейських і євразійських торгівельно-економічних, транспортно-інфраструктурних, виробничо-коопераційних, сировинно-енергетичних та інших потоків [8, С.29].

У рамках Карпатського Єврорегіону, за час його існування, проведено чимало заходів по сприянню розвитку транскордонного співробітництва, а також вирішенню конкретних проблем прикордонних регіонів сусідніх країн, зокрема:

- Проведення міжнародних ярмарок та виставок у містах регіону;
- Організація конференцій для обговорення спільних проблем прикордонних регіонів п'яти країн;
- Інтенсифікація зовнішньоекономічних контактів між територіями;
- Сприяння налагодженню комерційних зв'язків між підприємствами країн "Карпатського Єврорегіону", заснування Асоціації карпатських торгово-промислових палат;
- Підтримка транскордонних ініціатив вищих навчальних закладів, утворення Асоціації університетів Карпатського Єврорегіону, організація літніх шкіл;

- Співробітництво з міжнародними структурами, зокрема з Комітетом економіки Європи при ООН, Єврорегіоном "Маас-Рейн";
- Налагодження діяльності прикордонних переходів, будівництво моста через Тису на українсько-угорському кордоні;
- Проведення професійних змагань, благодійних фестивалів для осіб із фізичними вадами;
- Організації спортивних змагань, традиційних фольклорного і спортивного фестивалів;
- Покращення міжетнічних відносин в регіоні, зокрема шляхом сприяння студентським та учнівським обмінам, культурно-просвітницьким акціям.

Так, співробітництво в межах "Карпатського Єврорегіону" здійснюється в декількох напрямках – це заходи по сприянню тіснішому спілкуванню між населенням прикордонних регіонів п'яти країн-членів єврорегіону, обміну досвідом, знаннями, ідеями та пошуку спільного вирішення поставлених завдань, а також заходи щодо розробки спільних стратегій розвитку прикордонних регіонів єврорегіону, розробки та втілення різноманітних проектів транскордонного співробітництва, пошуку іноземних партнерів для взаємовигідної співпраці.

На думку деяких науковців, зокрема, М.Долішнього, В.Демченко, Н.Мікули, Карпатський Єврорегіон належить до надвеликих єврорегіонів. Транскордонне співробітництво в рамках цього єврорегіону утруднюється через ряд причин:

- велика етнічна диференціація;
- значні мовні відмінності (романська, угорсько-фінська та слов'янська мовні групи);
- у певному розумінні, штучне утворення, створене за ініціативою «зверху», що не відповідає ідеї створення єврорегіонів;
- відсутність спільних проблем одночасно для всіх п'яти країн-учасників; співпраця тяжіє до відокремлення між Закарпатською областю і суміжними територіями Словаччини, Угорщини, Румунії; Львівської області і Підкарпатського воєводства Польщі; Чернівецької області та суміжних румунських територій;
- недосконала адміністративна структура;
- відсутність прикладів ефективної діяльності, не створено сталих інституцій з розвитку транскордонного співробітництва [9, С.74-75].

У жовтні 2000 року з метою розбудови та розвитку транскордонного співробітництва на рівні місцевих органів самоврядування, розробки та реалізації конкретних транскордонних проектів співробітництва, підписано міжнародну трилатеральну Угоду "Інтеррегіо" про транскордонне співробітництво Закарпатської області (Україна), області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) і Сату-Марського повіту (Румунія). Важливість співпраці трьох областей обумовлена суспільно-економічними, природно-географічними та історичними взаємозв'язками трьох областей, необхідністю координації дій щодо вирішення аналогічних проблем.

Для розвитку транскордонного співробітництва в регіоні важливим є створення спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку. Основними передумовами створення спеціальних (вільних) економічних зон в прикордонних регіонах є: вигідне транспортно-географічне положення, наявність трудових ресурсів, наявність транспортної, виробничої і соціальної інфраструктури, наявність умов для розвитку рекреаційної сфери. На території Закарпатської області (Ужгородський і Мукачівський райони) строком на 30 років (з 09.01.1999 року) площею 737,9 гектара відповідно до карти території створено СЕЗ "Закарпаття", де встановлюється режим спеціальної митної зони. Правові основи функціонування СЕЗ "Закарпаття" визначає Закон України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття"", згідно якого метою створення СЕЗ "Закарпаття" є залучення інвестицій, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення поставок високоякісних товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури [10]. Щодо територій пріоритетного розвитку, то правові основи функціонування території пріоритетного розвитку у Закарпатській області визначає Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області", згідно якого строком на 15 років (з 29.01.1999 року) вводиться спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області (всі райони) щодо реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [11].

Дострокова відміна пільг, які надавались у рамках Законів України „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області” та „Про спеціальну економічну зону „Закарпаття””, призвело до призупинення реалізації восьми інвестиційних проектів, серед яких найбільші: ТОВ "РІК" (1500 робочих місць, 75 млн. євро); ТОВ "Флекстронік" (2 тисячі робочих місць, 22 млн. євро); ТОВ "Джейбіл" (3 тисячі робочих місць, 50 млн. євро); відмова від договору між японською корпорацією "Ядзакі" та французькою компанією "Пежо" (1500 робочих місць та 12 млн. євро) [12].

У контексті змін у законодавстві, підприємства, що формували значну частину імпорту (ЗАТ "Єврокар", низка підприємств легкої промисловості, що працюють на умовах переробки давальницької сировини) та експорту (ВАТ "Точприлад", ТОВ "Ядзакі-Україна", ЗАТ "Берегівський радіозавод" - експортери продукції механічного та електрообладнання, приладів та апаратури, ТОВ "Гроклін-Карпати", низка підприємств легкої промисловості, підприємства галузі переробки сільськогосподарської продукції – ТОВ "Універ" та ТОВ "Грін-Рей") у 2005 році змушені були коригувати виробничі плани, що, відповідно, вплинуло на зовнішньоторговельний оборот області. Зокрема, темпи експорту та імпорту в 2005 році у тричі нижчі, ніж у 2004 році, склалося негативне сальдо зовнішньої торгівлі в сумі 72,5 млн. дол., коефіцієнт покриття імпорту експортом – 0,87.

Однією з форм транскордонного співробітництва, що впливає на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону є залучення і розміщення іноземних інвестицій. Так, обсяги залучених прямих іноземних інвестицій в економіку Закарпатської області склали на 1 січня 2005 року 244,3 млн. дол., або 2,9 % від загального обсягу по країні в цілому. В контексті транскордонного співробітництва зосередимо увагу на інвестиціях, що надходять в Закарпатську область від країн-сусідів. Частка транскордонних сусідів Закарпатської області у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій регіону складає на 1 січня 2005 року 19,6% - 1/5 частину. Такі порівняно незначні обсяги іноземних інвестицій в Закарпаття з країн-сусідів відображають активність передусім малих інвесторів. Зокрема, середні обсяги прямих іноземних інвестицій, вкладені польськими інвесторами в одне підприємство регіону склали на 1 січня 2005 року 776 тис. дол., угорськими інвесторами – 151,8 тис. дол., словацькими – 119,3 тис. дол., румунськими – 9,7 тис. дол. [13, С.12].

Особливе місце в розвитку транскордонного співробітництва в Закарпатській області займає Програма розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2005-2006 роки, основною метою якої є прискорення економічного та соціального розвитку Закарпатської області через використання її гео економічних та геополітичних переваг [14], а також Стратегія розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні "Карпати 2004-2011", загальним баченням якої є формування інтегрованої транскордонної території прикордонних регіонів п'яти країн Карпатського регіону, яка динамічно розвивається та є привабливою для проживання завдяки покращенню соціально-економічних, культурних та екологічних умов. [8]

У 2005 році для розвитку транскордонного співробітництва регіону, розширення можливостей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямку розвитку міжрегіонального співробітництва:

- проведено ряд зустрічей в прикордонних регіонах з представниками місцевих органів влади Румунії, Угорщини, Словаччини, Польщі, на яких були визначенні пріоритетні напрямки транскордонного співробітництва, а також обговорювалось питання про можливість впровадження спільних проектів із залученням міжнародної технічної допомоги;

- продовжується робота по впровадженню в Україні нового інструменту сусідства. У кожному районі області визначено посадову особу, яка відповідатиме за підготовку проектів та роботу з міжнародними донорськими організаціями. За результатами проведеної роботи по підготовці проектів в рамках Програми Сусідства „Україна-Словаччина-Угорщина” на розгляд Європейської Комісії направлено 19 проектів по залученню міжнародної технічної допомоги. За результатами засідань оціночних та моніторингових комітетів Програми Сусідства “Угорщина-Словаччина-Україна”

схвалено 6 спільних проектів на загальну суму 3,87 млн. євр. По Програмі Сусідства “Україна-Польща-Білорусь” подано 3 проекти, серед них проект “Створення українсько-польського Центру в місті Ужгород”. Крім того готується ще два проекти. У рамках Програми Сусідства “Україна-Румунія” здійснюється попередній моніторинг проектних пропозицій прикордонних районів;

- проводилася активна робота по інформуванню громадськості у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України;

- підписано угоду про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською облдержадміністрацією та Пряшівським самоврядним краєм Словацької Республіки;

- спільно з Агентством регіонального розвитку Закарпаття та відповідними установами Угорщини, Румунії, Словаччини та Польщі почалося впровадження проекту “Стратегії розвитку транскордонного співробітництва Карпатського регіону на 2003 - 2011 роки”;

- проведено Дні добросусідства на українсько-словацькому та українсько-угорському кордонах;

- проведено День Європи 2005 у Закарпатській області.

Для забезпечення необхідного рівня зовнішньоекономічних зв'язків та транскордонного співробітництва, створення умов для вільного спілкування місцевого населення прикордонних районів області та суміжних держав, значна увага приділялась питанням розвитку прикордонної та митної інфраструктури, відкриттю нових та реконструкції діючих пунктів переходу, вдосконаленню режиму їх роботи та доведення їх до відповідних вимог міжнародних стандартів:

- збудовано та відкрито міжнародний пункт пропуску „Малі Селменці – Велке Слемеце” на українсько-словацькому кордоні;

- розпочалося будівництво міжнародного пункту пропуску „Солотвино – Сігету Мармаціей” на українсько-румунському кордоні;

- порушено питання реконструкції пунктів пропуску „Вілок” та „Лужанка” на українсько – угорському та пункту пропуску „Дяково” на українсько-румунському кордоні;

- розпочато переговорний процес щодо будівництва пункту пропуску „Соломоново - Чіерна” на українсько-словацькому кордоні.

Щодо пріоритетних напрямків транскордонного співробітництва у регіоні, то ними є проблеми розвитку *інфраструктури* (прикордонної, транспортної, комунікаційної), *економіки* (підприємництво і МСБ; технології та інновації; кваліфікація і ринок праці), *навколишнього середовища* (охорона навколишнього природного середовища) та *сільської території* (багатофункціональний розвиток сільської місцевості, включно сільського господарства), *туризму* (туристична інфраструктура, сільський туризм, культурна спадщина), *соціальної та культурної інтеграції* (соціальне та культурне співробітництво,

національні меншини, інституційна підтримка транскордонного співробітництва).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, зосередимо увагу на наступних положеннях:

- прикордонні зв'язки між Закарпатською областю і прикордонними територіями сусідніх європейських країн здійснюються впродовж більше п'яти десятиліть. За цей час набуто значного досвіду, форми зв'язків урізноманітнювалися, ширилися за змістом: від первинних простих, якими є обмін передовим досвідом, взаємодопомога в різних сферах діяльності, прикордонний товарообмін до поглиблених форм - організація єврорегіонів, спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку тощо;
- у результаті системних перетворень 90-х років, пов'язаних з переходом до ринкових умов господарювання, ринкові принципи почали діяти і у

транскордонному співробітництві, основоположними у транскордонних відносинах стали практична результативність та взаємовигода;

- зміна геополітичної ситуації на європейському континенті, пов'язаної з розширенням ЄС у 2004 та 2007 роках, змінила якість транскордонних відносин: дво- чи багатостороння співпраця прикордонних регіонів сусідніх європейських країн перетворилася у співпрацю прикордонних регіонів України з прикордонними регіонами ЄС;

- у сучасних умовах транскордонне співробітництво є не лише способом розвитку контактів між прилеглими територіями сусідніх країн, але і формою та засобом пошуків значно ширших загальноєвропейських інтеграційних тенденцій. Для України "співробітництво через кордони" є важливою формою реалізації концепції входження до Європи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Школа І., Бабінська О. Єврорегіон як модель прискореного розвитку прикордонної території в рамках транскордонного співробітництва : досвід Росії // Регіональна економіка. – 2003. - №2. – с.167-179.
2. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області // Проблеми прикордонного співробітництва. – Львів: ІРД НАНУ, 1995. – с.4-13.
3. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. М.І.Долішнього – К.: Наукова думка, 2003. - 503 с.
4. Соскін О. Можливості реалізації гео економічного потенціалу України в євразійському просторі // Економічний часопис - XXI. – 2005. - №1-2. – с.26-30.
5. Студеняк П., Устич І. Прикордонні економічні зв'язки України з сусідніми європейськими країнами і їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів.// Матеріали міжнародної наукової конференції "Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (2-га половина 80-х – 1-ша половина 90-х років ХХ століття)". – Ужгород, 26-27 вересня 1996 року. – с.124-128
6. Дікарев О.І., Гаврилко П.П. Транскордонне співробітництво: аспекти міжнародних відносин, права, економіки. – Ужгород, 1999. – 184с.
7. Будівництво Нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі. – Варшава, 1993. / За ред. В.Гудака. – Ужгород: Закарпаття, 1997.
8. Стратегія розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні "Карпати 2004-2011" (Проект) - Ужгород. Облдержадміністрація, 2003.
9. Долішний М., Демченко В., Мікула Н. Концептуальні підходи до створення польсько-українського єврорегіону "Сян" на основі узагальнення досвіду єврорегіонів на західному кордоні Польщі // Регіональна економіка. – 2003. - №1. – с.69-81
10. Закон України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття"" від 22.03.2001 року, №2322-П
11. Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області" від 24.12.1998 року, № 357-ХІ
12. Програма економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2006 рік. - Ужгород. Облдержадміністрація, 2002.
13. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний бюлетень за 2004 рік. – Ужгород, 2005. – 40с.
14. Програма розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2005-2006 роки, прийнята рішенням Закарпатської обласної ради від 10.01.2005р. - №476.